

SPRAWOZDANIA Z WYDARZEŃ NAUKOWYCH

Sprawozdanie z I Spotkania Konsorcjum Akademickich Zakładów Studiów Strategicznych, Warszawa, 10 kwietnia 2017 r.

Trzy uniwersyteckie zakłady studiów strategicznych z Warszawy, Krakowa i Poznania stały się inicjatorami powołania Konsorcjum Akademickich Zakładów Studiów Strategicznych (i bezpieczeństwa). Zasadniczy cel tego przedsięwzięcia sprowadza się do permanentnej analizy międzynarodowej, szczególnie w kontekście prognostycznym i ostrzegawczym dla Polski. Główny wysiłek naukowy dotyka obszaru militarnego (*hard power*), choć obecnie w dobie zaawansowanej globalizacji nie sposób w analizach pominąć determinanty *soft* i *smart power*. Kolejną konsekwencją zawiązania Konsorcjum będą coroczne, z rotacyjnym gospodarzem, spotkania w celu wymiany myśli, spostrzeżeń, aktualizacji wiedzy oraz integracji tego specjalistycznego środowiska naukowego.

Gospodarzem pierwszego spotkania, które odbyło się 10 kwietnia 2017 r., był Zakład Studiów Strategicznych Instytutu Stosunków Międzynarodowych na Wydziale Nauk Politycznych i Studiów Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego działający pod kierunkiem profesora Romana Kuźniara. Przedmiotem badawczym było skonkretyzowanie obecnej sytuacji geostrategicznej pod kątem rozpoznania analogii z przeszłego okresu, głównie I i II wojny światowej, świadczącej o zagrożeniu wojną. Co więcej, w toku debaty ujawniło się podstawowe pytanie: Czy mamy w ogóle w tak wielowątkowym i wielo-poziomowym otoczeniu możliwość mierzenia potencjału edukacyjnego (iluminacyjnego) poruszanych kwestii?

Na samo spotkanie przybyło po dwóch lub trzech przedstawicieli poszczególnych zakładów czy instytutów z polskich uczelni związanych ze studiami strategicznymi. Wszyscy uczestnicy mieli możliwość zadania pytania czy podzielenia się komentarzem i w pełni z tego prawa korzystali. O aktywności grupy niech świadczy niedoczas, jaki wystąpił zarówno w pierwszym, jak i drugim panelu w formule okrągłego stołu, gdzie czas wystąpień ograniczono do kilku minut. W pierwszej części, po przywitaniu przez profesora Romana Kuźniara trzy główne postacie środowiska studiów strategicznych wprowadziły audytorium do ww. problematyki: profesor Michał Chorośnicki (Uniwersytet Jagielloński), profesor Roman Kuźniar (Uniwersytet Warszawski) i profesor Sebastian Wojciechowski (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza). W drugiej części wprowadzili do zagadnień: dr hab. Agnieszka Bógdał-Brzezińska (Uniwersytet Warszawski), profesor Wojciech Kostecki (Vistula) i dr hab. Miron Łakomy (Uniwersytet Śląski). Łącznie spotkanie toczyło się wokół trzech wątpliwości: Z jakiego rodzaju przemocą (użyciem siły, konfliktami, przymusem pozamilitarnym) możemy się liczyć w obecnej fazie ewolucji porządku międzynarodowego? Czy istnieją i czy da się wyodrębnić dane wskazujące na realny wzrost zagrożenia wojną (użyciem siły)? Czy historia pomaga przewidzieć wybuch wojny (czy historyczne analogie mogą pomóc określić wzrost jej prawdopodobieństwa), a może lepiej przebieg konfliktu i jego rezultat?

Z perspektywy poznańskiej reprezentacji środowiska studiów strategicznych, w osobach: profesor Sebastian Wojciechowski, dr Jacek Raubo, dr Rafał Wiśniewski i dr Maciej Magiera, uwidocznili się wysoki poziom wypowiedzi ekspertów i przede wszystkim kompleksowe spojrzenie na ww. problemy badawcze, co bezsprzecznie wpływa na poszerzenie horyzontu analitycznego słuchaczy. A to, zdaniem dr. Jacka Raubo, podniesie jakość ogólnego dyskursu w państwie i utrwali nowe spojrzenie na możliwość wystąpienia zróżnicowanych konfliktów zbrojnych, bez wykluczenia z tego grona konwencjonalnej wojny regionalnej/globalnej. Co więcej, potwierdziła się potrzeba wieloaspektowego podejmowania dyskusji o wojnie i konfliktach przez uczelnie cywilne, co wpisuje się w nakreśloną w czasie wprowadzenia perspektywę rozwoju konsorcjum najważniejszych ośrodków i współpracy ekspertów zajmujących się studiami strategicznymi. Natomiast dr Rafał Wiśniewski w dyskusji podzielił się kilkoma spostrzeżeniami. Po pierwsze, zasugerował brak analogii między obecnym okresem a czasem zimnej wojny z uwagi na możliwość przewyciężenia obecnych antagonizmów ideologicznych. Mamy raczej do czynienia z rosnącą skłonnością używania argumentu siły jako narzędzia dyplomacji przymusu. Korzystają z tej możliwości co najmniej trzy grupy aktorów: wielkie mocarstwa, jak USA, Rosja, Chiny; mocarstwa regionalne, jak Iran, Turcja, Arabia Saudyjska, Indie etc.; grupy niepaństwowe, głównie terrorystyczne. Jeżeli dojdzie do wojny, to raczej przez błędną kalkulację ze strony tych aktorów niż realny zamiar, bowiem zmniejsza się wrażliwość przywódców na ryzyko i kryzys. W skrócie są oni gotowi podejmować większe ryzyko, niż do tej pory, ponieważ przyzwyczaili się, że każdy kryzys kończy się jego wygaszeniem i nie eskaluje. W kontekście możliwej wojny, zgodnie z pozostałymi uczestnikami, potwierdził już jej trwanie, lecz nie jako starcie zbrojne na wielką skalę, ale działania ekonomiczne, prawne czy cybernetyczne. Zgodnie z pekińską koncepcją „wojny nieograniczonej” Chińczycy choćby usypują kolejne sztuczne wyspy na Morzu Południowochińskim. Według dr. Macieja Magiera niezwykle interesująco rozwinął się wątek rywalizacji Stanów Zjednoczonych z Chińską Republiką Ludową o hegemonię nad światem. Niestety zabrakło czasu na rozszerzenie dyskusji nad zderzeniem się dwóch koncepcji, środowiska cywilnego i militarnego, reakcji USA na chińskie zagrożenie. Jednak tym samym pojawił się asumpt do kontynuacji przedsięwzięcia i już w 2018 r. gospodarzem II spotkania Konsorcjum Akademickich Zakładów Studiów Strategicznych będzie Zakład Studiów Strategicznych Wydziału Nauk Politycznych Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

Ważne, że potwierdziła się potrzeba regularnych spotkań spinających badawczo środowisko studiów strategicznych i przede wszystkim pogłębiających jego integrację.

Maciej MAGIERA

Poznań

Sprawozdanie z XXVI Międzynarodowej Konferencji Bezpieczeństwa *Ameryka i bezpieczeństwo euroatlantyckie* – *ustanawiając nowy porządek?*, Kraków, 27 marca 2017 r.

27 marca 2017 r. odbyła się XXVI Międzynarodowa Konferencja Bezpieczeństwa zorganizowana przez Fundację Instytut Studiów Strategicznych, Kwaterę Główną NATO oraz Fundację Konrada Adenauera.

Otwierając konferencję A. Szymańska-Klich, Prezes Fundacji ISS, sformułowała pytania dotyczące współczesnej sytuacji bezpieczeństwa na świecie, mające posłużyć jako impulsy do dyskusji w trakcie konferencji: jaka będzie polityka bezpieczeństwa administracji Donalda Trumpa? Czy uspokajające deklaracje wiceprezydenta M. Pence'a i sekretarza obrony J. Mattisa nie zostaną unieważnione jednym tweetem ich przełożonego? Czy zostanie zawiązane porozumienie pomiędzy USA a Rosją i rozpocznie się nowy koncert mocarstw i polityka stref wpływów?

Panel pierwszy poświęcono nowej polityce zagranicznej USA i jej wpływowi na NATO, koncentrując uwagę na priorytetach, możliwościach i finansowaniu. W dyskusji udział wzięli: Marek Świerczyński (Polityka Insight) jako moderator oraz Robert Nurick (Atlantic Council), Marco Overhaus (SWP), Roman Kuźniar (UW), Dominique David (IFRI) oraz Mieczysław Cieniuch (generał Sił Zbrojnych RP w stanie spoczynku, b. szef Sztabu Generalnego Wojska Polskiego, b. ambasador RP w Ankarze).

Prezentując perspektywę amerykańską, R. Nurick zauważył, że po upływie dwóch miesięcy od inauguracji D. Trumpa nadal występowało wiele wątpliwości co do kształtu polityki nowego prezydenta – np. w związku z wciąż nieobsadzonymi stanowiskami w jego administracji. R. Nurick ocenił proces przejmowania władzy jako bardzo powolny i chaotyczny. W opinii prelegenta można optymistycznie postrzegać kształtowanie nastawienia administracji D. Trumpa wobec europejskich sojuszników z NATO, przede wszystkim ze względu na osoby J. Mattisa i H. R. McMastera – silne osobowości w administracji nowego prezydenta, prezentujące ustabilizowane poglądy na partnerstwo transatlantyckie. Niepokojące zapowiedzi D. Trumpa na ten temat z kampanii wyborczej będą także, zdaniem R. Nuricka, temperowane przez opór ze strony Kongresu. Stawiany przez D. Trumpa wymóg większego zaangażowania finansowego Europy w NATO jest według prelegenta „kwestią możliwą do rozwiązania” (ang. *managable issue*). Według R. Nuricka bardziej niepokojący jest stosunek nowej amerykańskiej administracji wobec Ukrainy – niewiadomą pozostaje stopień i charakter zaangażowania USA w sytuację w tym państwie. Bilateralne relacje Stanów Zjednoczonych z Rosją mogą stać się bardziej kooperatywne np. w zakresie zwalczania tzw. Państwa Islamskiego, jednak różnice w interesach i priorytetach mogą utrudniać osiągnięcie porozumienia. R. Nurick poruszył także aspekt broni jądrowej zauważając sprzeczne sygnały dochodzące z Białego Domu dotyczące zarówno rozbudowy, jak i ograniczania arsenału nuklearnego. Starając się nakreślić perspektywę uznał, iż chociaż nie ma powodu do paniki, to dalszy proces kształtowania się nowej polityki zagra-

nicznej USA będzie nieprzewidywalny i skomplikowany ze względu na osobowość i styl nowego amerykańskiego prezydenta.

Marco Overhaus podkreślił, że naciski na zwiększenie przez państwa europejskie nakładów na obronność do poziomu 2% PKB oraz groźby ograniczenia amerykańskiego zaangażowania w NATO mają duży wpływ na debatę publiczną w Niemczech. Według niego występuje dwoistość oczekiwań D. Trumpa wobec sojuszników europejskich: zarówno zwiększenia finansowania, jak i wypełnienia luki po zmniejszeniu wydatków USA na polu niemilitarnych aspektów bezpieczeństwa. Te nowe tendencje niosą dla państw europejskich według M. Overhauusa zarówno ryzyko, jak i szansę na rozszerzenie perspektywy i kontekstu debaty na temat bezpieczeństwa. Zapytany przez moderatora o gotowość Niemiec do przejścia większej odpowiedzialności w zakresie bezpieczeństwa, M. Overhaus zauważył trwający w RFN proces zwiększania wydatków na obronność i intensyfikacji debaty na temat zaangażowania Niemiec na tym polu, która jednak nadal ma pewne ograniczenia.

R. Kuźniar rozpoczął swoje wystąpienie od zdecydowanego stwierdzenia, iż na wynik wyborów amerykańskich w dużym stopniu wpłynęła Rosja zgodnie z zasadą: „jeżeli nie możesz ich pokonać – wybierz im swojego prezydenta”, starając się uderzyć w największą siłę Sojuszu, czyli jego wewnętrzną jedność i solidarność. Prelegent określił podejście D. Trumpa do polityki zagranicznej jako komercyjne, rynkowe oraz silnie antyeuropejskie, co czyni z niego niepewnego sojusznika w trudnych czasach. Następnie R. Kuźniar krytycznie odniósł się do niedawnej publikacji Zbigniewa Brzezińskiego, w której postulował on utworzenie przez USA triady militarnych liderów światowych wraz z Rosją i ChRL. Takie rozwiązanie z pewnością ucieszyłoby Rosję oraz oznaczałoby swoiste porzucenie NATO i ograniczenie jego roli w kształtowaniu globalnego bezpieczeństwa.

D. David zaprezentował podejście bardziej stonowane wobec polityki zagranicznej nowego prezydenta USA zauważając, że pomimo, iż dodaje on niepewności do sytuacji, to jednak nie zmienia radykalnie „reguł gry” ze względu na znaczenie NATO jako narzędzia wpływu politycznego. Nowe okoliczności powinny, zdaniem D. Davida, przekonać UE o potrzebie rewizji strategii budowania autonomiczności Europy. Prelegent postulował przede wszystkim rozwijanie współpracy w ramach traktatowego mechanizmu stałej współpracy strukturalnej (PESCO). Podsumowując, zauważył iż „albo Europa zgodzi się co do wspólnego interesu w polityce bezpieczeństwa, albo nowo kreujący się świat zapomni o Europie”.

M. Cieniuch także uznał wywiązanie się dyskusji na temat relacji transatlantyckich w wyniku objęcia prezydentury przez D. Trumpa za czynnik pozytywny. Zauważył także, że ze względu na krótki czas sprawowania władzy przez nową administrację oraz brak doświadczenia większości jej członków w polityce, dotychczasowe przewidywania na temat polityki zagranicznej USA sprowadzają się do spekulacji. W sferze militarnej nie zauważono dotychczas niepokojących sygnałów, wszystkie decyzje NATO (np. te podjęte podczas szczytu w Warszawie) są sprawnie realizowane. M. Cieniuch przewiduje kontynuację w polityce bezpieczeństwa USA, co byłoby korzystne dla Europy oraz dla Polski. Za mało prawdopodobne uznał osiągnięcie przez wszystkie państwa NATO progu 2% PKB przeznaczanych na obronność w wyznaczonym terminie.

Dyskusja z udziałem publiczności dotyczyła mechanizmów współpracy na polu bezpieczeństwa w ramach UE (traktatowych, takich jak PESCO, oraz pozatraktatowych, np. „obronne Schengen”) oraz stosunków Polski z partnerami: Francją, Niemcami i USA.

W ramach panelu drugiego podjęto dyskusję na temat wpływu stosunków amerykańsko-rosyjskich na sytuację w Europie Wschodniej, regionie Morza Czarnego i Azji Środkowej.

Rolę moderatora pełnił Artur Gruszczak (UJ, ISS), zaś w dyskusji udział wzięli Robert Pszczel (Dyrektor Biura Informacyjnego NATO w Moskwie), Boris Tarasyuk (b. Minister Spraw Zagranicznych Ukrainy), Bogdan Klich (senator RP, b. Minister Obrony Narodowej), Akkan Suver (*Marmara Group Foundation*) oraz Istvan Gyarmati (ambasador, prezes *International Centre for Democratic Transition*).

R. Pszczel skoncentrował się w swoim wystąpieniu na przedstawieniu bieżącej działalności NATO, wymieniając inicjatywy będące w trakcie realizacji i zauważając, iż nie odnotowano gwałtownego wpływu zmiany władzy w USA na działalność Sojuszu. Podkreślał przede wszystkim fakt rozlokowania sił NATO na wschodniej flance. Odnosząc się do zobowiązania 2% PKB wydatków na obronność stwierdził, iż wszystkie bez wyjątku państwa członkowskie Sojuszu będą musiały się z niego wywiązać.

B. Tarasyuk mówił przede wszystkim o Ukrainie. Sygnały padające ze strony D. Trumpa na temat budowania porozumienia z Rosją były dla niego wysoce niepokojące. Bez względu jednak na nastawienie administracji amerykańskiej, Rosja stanowi wg niego zagrożenie dla regionu, oprócz Ukrainy przede wszystkim dla państw bałtyckich. Doszukując się pozytywów doktryny „America first” D. Trumpa zauważył, iż być może jej realizacja będzie wymagała zahamowania ambicji Rosji. Zaangażowanie USA we wsparcie Ukrainy uznał jednak za niezbędne ze względu na ograniczone możliwości Francji i Niemiec.

B. Klich zaakcentował konieczność przejęcia większej odpowiedzialności za bezpieczeństwo przez Europę, wymieniając niemiecko-francuskie inicjatywy rozwijania WPBiO, które pojawiły się po *Brexitie*. Sektor bezpieczeństwa uznał za potencjalnie dający możliwości przyspieszenia integracji europejskiej, jak zaznaczył – w ramach istniejących przepisów traktatowych UE, czyli np. w ramach PESCO. Rozwijanie inicjatyw pozatraktatowych groziłoby ich ekskluzywnością.

A. Suver skupił się na regionie Morza Czarnego, które, jak zauważył, nie zamarza zimą i stanowi ważny strategiczny szlak wodny.

I. Gyarmati rozpoczął wystąpienie od stwierdzenia, iż Zachód nie rozumie Rosji i w podobnym jak ona stopniu ponosi odpowiedzialność za wojnę na Ukrainie. Następnie krytycznie odniósł się do porozumienia Mińsk II, które nie powinno według niego zostać zrealizowane ponieważ: 1) doprowadziłoby to do zniknięcia kwestii Krymu z agendy międzynarodowej; 2) jest niezbalansowne – od Rosji wymaga jedynie zaprzestania agresji, zaś od Ukrainy – radykalnej zmiany systemu konstytucyjnego; 3) nie jest poparte wiarygodnością Zachodu, zwłaszcza po wyborze D. Trumpa; 4) niesłusznie nadaje Rosji status równorzędny z NATO. Na temat Rosji stwierdził, że jest ona „na tyle silna, na ile Zachód jej pozwala”. I. Gyarmati nawiązał także do zmieniających się uwarunkowań – rosnącej roli Internetu i niepaństwowych aktorów międzynarodowych.

Dyskusja dotyczyła kwestii porozumienia *Mińsk II* i rozwijania WPBiO. Pogłębiano także temat dialogu z Rosją i rozważano pytanie – czy bezpieczeństwo Europy jest możliwe razem z, bez czy też przeciwko Rosji.

Tomasz MOROZOWSKI

Poznań

Sprawozdanie z czwartej edycji programu *Indonesian Interfaith Scholarship 2017*, Dżakarta – Semarang – Dżokdżakarta – Bali 24–30 lipca 2017 r.

W lipcu 2017 r., ambasada Republiki Indonezji w Brukseli we współpracy z Ministerstwem do Spraw Religijnych i Ministerstwem Spraw Zagranicznych Indonezji, zorganizowała czwartą edycję programu *Indonesian Interfaith Scholarship (IIS 2017)*. Tegoroczna edycja programu skierowana była do trzech grup osób. Pierwszą grupę uczestników stanowili przedstawiciele Parlamentu Europejskiego, odpowiedzialni za przygotowywanie ekspertyz z zakresu stosunków międzynarodowych, a także współpracujący z poszczególnymi europosłami z Estonii, Niderlandów, Rumunii i Węgier. Druga grupa uczestników skupiała ekspertów studiów azjatyckich, reprezentujących europejskie think-tanki. Trzecią grupę uczestników tworzyli przedstawiciele środowisk uniwersyteckich. Łącznie, w czwartej edycji programu udział wzięło dziewięć osób zaproszonych przez Stałe Przedstawicielstwo Republiki Indonezji przy Unii Europejskiej.

Program, którego pierwszą edycję zorganizowano w 2013 r., skierowany jest na ukazanie zasad i praktycznego funkcjonowania społeczeństwa opartego na zasadzie harmonii religijnej i pokojowego współistnienia wyznawców sześciu oficjalnych religii Indonezji, tj. islamu, protestantyzmu, katolicyzmu, hinduizmu, buddyzmu i konfucjanizmu. Sześć systemów religijnych, uznanych oficjalnie za religie Indonezji, stanowi integralną część zarówno społeczeństwa indonezyjskiego, jak i życia politycznego państwa. Trwający siedem dni program umożliwił kontakt z przedstawicielami Ministerstwa do spraw Religijnych Republiki Indonezji, Ministerstwa Spraw Zagranicznych, Parlamentu Republiki Indonezji, ale przede wszystkim z reprezentantami środowisk religijnych, w szczególności z przedstawicielami islamskich szkół religijnych, państwowych uniwersytetów islamskich, seminarium katolickiego, a także Kościoła katolickiego w Indonezji, Kościoła protestanckiego w Indonezji oraz z reprezentantami społeczności buddyjskiej i wyznania hinduistycznego.

Pierwszego dnia uczestnicy programu *IIS 2017* spotkali się z przedstawicielami Ministerstwa do spraw Religijnych i Centrum ds. Harmonii Religijnej, którzy zwrócili uwagę na podstawowy problem związany z pokojowym współistnieniem wyznawców różnych religii w Indonezji. Państwo unitarne, złożone z 34 prowincji i 500 dystryktów, położone na 17504 wyspach, obejmujące trzy strefy czasowe, ma ponad 255 milionów mieszkańców (według spisu powszechnego z 2016 r.), tworzących jedno społeczeństwo, lecz należących do 1340 grup etnicznych, posługujących się ponad 100 językami i wyznających ponad 20 religii, z których sześć uznanych zostało za oficjalne religie państwowe. W tak zróżnicowanym społeczeństwie osiągnięcie pokojowego współistnienia jest niezbędne dla zachowania jedności państwa, zarówno w sferze funkcjonowania wewnętrznego, jak i na arenie międzynarodowej. Cel ten realizowany jest w oparciu o zasadę *Pancza Szila*¹,

¹ Nie mylić z zasadą *Pancza Szila*, będącą podstawą funkcjonowania Ruchu Państw Niezaangażowanych.

w myśl której istotą funkcjonowania Indonezji jest: 1) wiara w jednego boga; 2) unitarny charakter państwa; 3) sprawiedliwe i cywilizowane społeczeństwo; 4) demokracja oparta na mądrości i dążeniu do osiągnięcia konsensusu; 5) sprawiedliwość społeczna i dobrobyt². Zasada *Pancza Szila* znajduje odzwierciedlenie w Konstytucji Republiki Indonezji z 1945 r. (z późniejszymi zmianami, wprowadzonymi w następstwie reform politycznych w 1998 r.). Konstytucja zobowiązuje władze państwa do ochrony zarówno sześciu oficjalnych religii, jak i ich wyznawców. Gwarantuje wolność wyznania, wskazując w szczególności na wolność wyboru wyznania i wolność praktyk religijnych (artykuł 28)³. W efekcie, sposobem zachowania jedności państwa i społeczeństwa, porządku wewnętrznego i pokojowego współistnienia jest edukacja religijna (obowiązkowa na poziomie edukacji podstawowej i średniej), edukacja kulturowa oraz dialog międzywyznaniowy, realizowany przez organizacje pozarządowe, społeczności lokalne oraz strategie i programy rządowe, a także działalność Narodowej Rady Religijnej, skupiającej przedstawicieli sześciu oficjalnych religii Indonezji.

Kwestie te zostały poruszone również podczas spotkania z przedstawicielami Ministerstwa Spraw Zagranicznych Indonezji oraz w czasie rozmów z Charlesem-Michelem Geurtssem w Przedstawicielstwie Unii Europejskiej w Indonezji. Wskazano na długowiekową tradycję tolerancji religijnej i współistnienia wyznawców różnych systemów religijnych w Indonezji. Zwrócono jednak uwagę na ostatnie wydarzenia, które w wątpliwość podają stabilność systemu *Pancza Szila*. W szczególności podkreślono kontrowersje związane ze sprawą byłego gubernatora Dżakary, Basuki Tjahaja Purnama, znanego jako Ahok, ze wzrostem popularności ugrupowań radykalnych, a także z aktywnością legislacyjną państwa, która budzi uzasadnione obawy przedstawicieli organizacji zajmujących się ochroną praw człowieka. Chodzi zwłaszcza o proponowane zmiany do ustawy o ochronie praw religijnych⁴.

Drugi dzień poświęcono na spotkania z przedstawicielami środowiska muzułmańskiego (meczet Niepodległości *Istiqlal*) i katolickiego (Katedra pod wezwaniem Wniebowzięcia NMP) w Dżakarcie oraz z reprezentantami partii obecnych w Parlamencie Republiki Indonezji. Zgodnie z ideą programu *IIS 2017*, celem było ukazanie harmonii religijnej, tj. dialogu i współpracy między wyznaniem. Tymczasem spotkania w meczecie i katedrze pokazały pokojowe, lecz chłodne współistnienie, a nie rzeczywisty dialog i współpracę. Sam fakt, że zorganizowano dwa odrębne spotkania, uwidoczniał brak dialogu i rzeczywi-

² Preambuła, *The State Constitution 1945 of the Republic of Indonesia*, w: *Compendium Regulations Inter-Religious Harmony*, Center for Inter-Religious Harmony. Secretariat General, Ministry of Religious Affairs of the Republic of Indonesia, Jakarta 2016, s. 13.

³ Warto jednak zwrócić uwagę na zawężoną interpretację tego uprawnienia. Po pierwsze, nie daje ono prawa do odrzucenia systemu religijnego i pozostania osobą niewierzącą. Formalnie, państwo wymaga od każdego obywatela dokonania wyboru i wskazania jednego z sześciu oficjalnych wyznań. Po drugie, wolność wyznania, wyboru wyznania i praktyk religijnych odnosi się jedynie do sześciu oficjalnych wyznań. W konsekwencji, wyznawcy religii i wierzeń innych niż oficjalnie uznane oraz osoby niewierzące, napotykały problemy w realizacji praw obywatelskich i politycznych. Dla przykładu: 1) związek małżeński mogą zawrzeć jedynie wyznawcy religii oficjalnie uznanych; 2) w przypadku, gdy małżeństwo mają zawrzeć wyznawcy różnych religii, od jednej z osób wymagana jest konwersja; 3) rejestracja narodzonego dziecka wymaga wskazania jego wyznania i nie nastąpi w przypadku religii innych niż sześć oficjalnie uznanych.

⁴ 21 lipca 2017 r., na trzy dni przed rozpoczęciem programu *IIS 2017*, Ministerstwo ds. Religijnych Republiki Indonezji przedstawiło projekt zmian do ustawy o ochronie praw religijnych, zastrzegających kary za bluźnierstwo od sześciu miesięcy do pięciu lat pozbawienia wolności.

stej kooperacji. W odpowiedzi na pytanie o przykłady dialogu między islamem i katolicyzmem, ograniczono się do wskazania wzajemnego użyczenia parkingów podczas wielkich świąt religijnych – muzułmańskich i katolickich – tak, aby wyznawcy mogli swobodnie uczestniczyć w nabożeństwach. Podczas spotkania w parlamencie, zwrócono uwagę na miejsce religii w życiu politycznym państwa, które z chwilą uzyskania niepodległości w 1945 r. odrzuciło zarówno model państwa teokratycznego, jak i państwa świeckiego, opierając funkcjonowanie na religijnym charakterze z jednoczesnym uznaniem sześciu systemów religijnych (i filozoficznych). Podkreślono skomplikowane uwarunkowania realizacji idei harmonii religijnej, zwrócono uwagę na istniejące problemy i wątpliwości wyśnuwane przez przedstawicieli Unii Europejskiej czy organizacji zajmujących się ochroną praw człowieka.

Trzeci dzień programu, realizowany w Semarang, objął spotkania z przedstawicielami muzułmańskiej większości, reprezentowanej przez przedstawicieli Państwowego Islamskiego Uniwersytetu Walisongo. W trakcie dyskusji podkreślono dwie kluczowe kwestie. Pierwszą jest znaczenie dialogu i dyskusji w rozwiązywaniu sporów i ewentualnych konfliktów religijnych w społeczności lokalnej, czego przykładem jest prowadzone przez uczelnię centrum mediacji. Kwestia druga to indonezyjski charakter islamu, oparty na multikulturowości, adaptacji tradycji i wierzeń lokalnych społeczności, a nawet elementów charakterystycznych dla pozostałych systemów religijnych. Przykładem może być częsty brak kopuł na meczetach (zastąpionych przez czworokątne dachy), siedmiodniowe oplakiwanie zmarłych (przejęte z buddyzmu) czy użycie bębna, zwanego *bedug* (wywodzącego się z kultury chińskiej i indyjskiej) jako sygnału wzywającego na modlitwę.

Kolejny dzień programu *IIS 2017* poświęcono na spotkania z przedstawicielami środowiska buddyjskiego w Dżokdzakarcie. Kluczowe miejsce w rozmowach poświęcono historii obecności wyznawców buddyzmu w Indonezji oraz współpracy z przedstawicielami islamu. Holland C. Taylor, emisariusz organizacji *Gerakan Pemuda Ansor*⁵ w Organizacji Narodów Zjednoczonych, na kontynentach amerykańskich i w Europie, podkreślił wagę przyjętej w maju 2017 r. *Deklaracji w sprawie Humanitarnego Islamu*, dla dialogu religijnego. Uzgodniona *mapa drogowa* reformy ortodoksyjnego islamu obejmuje pięć etapów działań, tj. identyfikację zagrożeń; rozwiązywanie konfliktów; nowy dyskurs teologiczny skierowany na dostosowanie islamu do współczesności; przyjęcie i rozwój nowych programów nauczania w świecie islamskim; oddolna kampania na rzecz budowy społecznego konsensusu⁶. Istniejące wyzwania zobrazowało spotkanie z pracownikami islamskiej szkoły Pesantren Ali Maksum w Krapyak, którzy odwoływali się do idei tolerancji i dialogu między wyznawcami sześciu oficjalnych religii Indonezji, lecz przykładów rzeczywistej współpracy między wyznaniem podać nie umieli. Przejawem tolerancji i dialogu prowadzonego przez szkołę jest – ich zdaniem – nowoczesne nauczanie islamu, dalekie od radykalizmu i uznania wiodącej roli tej religii.

Niezwykle interesującą dyskusję podjęto kolejnego dnia na Uniwersytecie Sunan Kalijaga. Starannie przygotowane prezentacje pracowników naukowych uniwersytetu spotkały się z dużym zainteresowaniem uczestników programu *IIS 2017*. Dyskusję skierowano na zobrazowanie zasadniczych różnic między islamem propagowanym w regionie Bliższego Wschodu a islamem w rozumieniu indonezyjskim, odzwierciedlającym zarówno

⁵ Największa na świecie islamska organizacja młodzieży.

⁶ Por. *Ansor Declaration on Humanitarian Islam, 22 May 2017*, http://www.baytarrahmah.org/media/2017/Gerakan-Pemuda-Ansor_Declaration-on-Humanitarian-Islam.pdf (3.08.2017).

ideę ochrony praw człowieka, jak i podkreślającym równouprawnienie i istotną rolę kobiet w społeczeństwie. Spotkanie na Uniwersytecie Sunan Kalijaga pokazało nowoczesny, umiarkowany charakter islamu indonezyjskiego, uznającego istnienie innych systemów religijnych.

Ostatnie dwa dni programu *IIS 2017* realizowano na Bali, kierując uwagę przede wszystkim na współistnienie wyznawców hinduizmu (stanowiących większość na wyspie) z przedstawicielami pozostałych oficjalnych religii Indonezji. W odróżnieniu od wcześniejszych spotkań, na Bali ukazano rzeczywistą współpracę i dialog międzyreligijny, zapraszając do uczestnictwa w dyskusjach jednocześnie przedstawicieli różnych wyznań. W rozmowach wskazano wspólne inicjatywy i daleko rozwiniętą kooperację. Otwarcie przyznano, że współpraca i dialog – niezbędne dla zapewnienia pokojowego współistnienia wyznawców różnych religii – gwarantują stabilizację sytuacji wewnętrznej na Bali⁷, a tym samym rozwój turystyki i gospodarki.

Program *Indonesian Interfaith Scholarship* uznać należy za niezwykle cenną inicjatywę władz Indonezji, które odpowiadając na krytykę działań podejmowanych po 1998 r. względem mniejszości religijnych oraz na przypadki zamachów terrorystycznych dokonywanych przez fundamentalistów islamskich (w Dżakarcie w 2016 r. i na Bali w 2002 i 2005 r.), dążą do ukazania państwa wieloreligijnego, funkcjonującego w oparciu o tolerancję i dialog. Choć promowanie umiarkowanego islamu – stanowiącego religię wiodącą – jest niezwykle istotnym elementem harmonii religijnej w Indonezji, to pozostaje mieć nadzieję, że harmonia religijna nie ograniczy się jedynie do „chłodnego” współistnienia sześciu religii oficjalnych, lecz do rzeczywistej współpracy ich przedstawicieli i wyznawców, a także do prawnego uregulowania sytuacji wyznawców religii nieoficjalnych.

***Indonesian Interfaith Scholarship 2017,* Jakarta – Semarang – Yogyakarta – Bali 24–30 July 2017**

In July 2017, Embassy of the Republic of Indonesia in cooperation with the Ministry of Religious Affairs and Ministry of International Affairs, organized the fourth edition of the *Indonesian Interfaith Scholarship (IIS 2017)*, attended by nine participants.

The program, initiated in 2003, is aimed at presentation of principles and functioning of a society based on religious harmony and peaceful coexistence of six official religions. These are: Islam, Protestantism, Catholicism, Hinduism, Buddhism, and Confucianism. These six religious systems, recognized officially, are integral part of Indonesian society and Indonesian political life. The IIS program made it possible to contact representatives of the Ministry of Religious Affairs, Ministry of International Affairs, Parliament of the Republic, but above all with representatives of religious groups, especially Islamic boarding schools, Catholic seminars, Islamic state universities, representatives of Hindu and Buddhist communities.

During first day of *IIS 2017* participants met representatives of the Ministry of Religious Affairs and Centre for Religious Harmony, who paid attention on the basic problem for peaceful coexistence of different religions in Indonesia. The unitary state, composed of

⁷ Szczególnie po zamachach terrorystycznych w 2002 i 2005 r.

34 provinces and 500 districts, located on 17504 islands, comprising three time zones, has over 255,000,000 inhabitants (according to the 2016 census) being one society, but belonging to 1340 ethnic groups, speaking more than 100 languages and professing more than 20 religions. In such a diverse society, peaceful coexistence is necessary to preserve the state unity, both in internal and external arena. This aim is implemented through the *Pancasila* principles, namely: (1) belief in one God; (2) unitary character of the state; (3) just and civilized society; (4) democracy “led by wisdom” of consensus; (5) social justice for all members of society.¹ The principles are guaranteed in the Indonesian Constitution of 1945 (with later amendments). The Constitution obliges authorities to protect six official religions as well as their believers. It guarantees freedom of religion, especially “freedom to embrace a religion and to worship” (Art. 28).²

In order to achieve the unity of Indonesia and its society, as well as the internal order and peaceful coexistence, Indonesian authorities apply obligatory religious education, cultural education and interfaith dialogue, implemented by non-governmental organizations, local communities, as well as through governmental strategies and programs and activities of National Board composed of six official religions representatives. Such a complex system, based upon governmental (central and local) and non-governmental elements, must be appreciated and regarded as a guarantee for peaceful coexistence of different religions.

These issues have been tackled during a meeting with representatives of the Ministry of Foreign Affairs and during a discussion with Charles-Michel Geurts in the EU Delegation to Indonesia. On one hand, Indonesian tradition of religious tolerance and coexistence has been pointed. On the other, incidents of religious intolerance, as well as some problematic tendencies have been stressed. The EU concerns are connected with: (1) the case of Basuki Tjahaja Purnama (Ahok); (2) growth of support for radical groups; (3) legislation activities, criticized by human rights organizations. Although the Ahok case cannot be treated as a threat for the religious harmony concept, legislation changes can be regarded as contrary to human rights guarantees, especially to freedom of religion. On 21 July 2017, three days before *IIS 2017* started, the Ministry of Religious Affairs presented a draft religious rights protection bill, which expands the scope of Act No. 1/PNPS/1965 on the Prevention of Religious Abuse and/or Blasphemy. If it is approved by the Parliament, it will make possible to impose more restrictive imprisonment sanctions for blasphemy (from six months to five years).

The second day of *IJJ 2017* was planned for meetings with Muslim (the *Istiqlal* Mosque) and Catholic (the St. Mary of the Assumption Cathedral) representatives, as well as representatives of political parties present in the Indonesian Parliament. According to

---

¹ Preamble, *The State Constitution 1945 of the Republic of Indonesia*, in: *Compendium Regulations Inter-Religious Harmony*, Center for Inter-Religious Harmony. Secretariat General, Ministry of Religious Affairs of the Republic of Indonesia, Jakarta 2016, p. 13.

² It is necessary to stress the limited interpretation of this freedom. First, it does not give a right to reject all religious systems and be a non-believer. Formally, the state demands every citizen to choose and indicate one of six official religions. Secondly, freedom of religion is connected only with six official religions of Indonesia. Consequently, believers of religions other than six official ones, have problems to use their civil and political rights. For example: (1) a marriage can only be contracted by followers of six religions recognized by the state; (2) in case of a marriage to be contracted between members of two officially recognized religions, one must convert; (3) a new born baby will be registered only after his/her religion is indicated. These provisions question the idea of religious harmony in Indonesia as they lead to social and political exclusion of some citizens.

the main idea of *IIS 2017*, the aim was to show religious harmony, namely dialogue and cooperation among different religions. Meanwhile, the meetings in the Mosque and the Cathedral, presented peaceful, but cold coexistence, not a real dialogue and cooperation. The fact that there were two separate meetings is an evidence of lack of dialogue and real cooperation. Answering a question concerning examples of dialogue between Islam and Catholicism, representatives of both religions mentioned mutual parking lending, making it possible for followers to take part in devotions. During a meeting in the Parliament, attention was paid to the concept of ties between a state and religion. It has been stressed that in 1945 when Indonesia declared independence, the idea of a theocratic state has been rejected, together with the idea of a secular state. Instead, a decision that Indonesia would be a state respecting six religions has been made. Complex and complicated conditions for religious harmony have been underlined, existing problems and doubts of EU and human rights organizations have been discussed.

The third day of the program was realized in Semarang. During a meeting with Muslim majority, represented by academic teachers of the State Islamic University in Walisongo, two crucial issues have been pointed. The first is the importance of dialogue and discussion disputes or conflicts resolution in local communities. The example is a mediation center run by the University. The second issue is the Indonesian character of Islam, based on multiculturalism and adaptation of local traditions and beliefs. The example can be a *bedug* drum signaling time for a prayer in mosques or a seven-day mourning for the dead. The meeting at the University was one of the most crucial to understand the character of Indonesian Islam – the religion of majority implementing elements of minority religions.

The next day of *IIS 2017* made it possible to meet representatives of Buddhist community in Indonesia, in Yogyakarta. The key issue discussed was history of Buddhist presence in Indonesia and cooperation with Islamic community. Holland C. Taylor from *LibForAll* Foundation and emissary of *Gerakan Pemuda Ansor*³ to the United Nations, Americas and Europe, was talking about the *Ansor Declaration on Humanitarian Islam*, adopted in May 2017 and its importance for religious dialogue. A detailed road map on religious dialogue focuses on: (1) identification of threats; (2) conflict resolution; (3) new theological discourse to recontextualize Islamic teachings for modern era; (4) development and adoption of new curricula in Islamic world; (5) grassroot movement to build societal consensus and resolve possible crises.⁴ Existing challenges were visible during a meeting with teachers from Islamic school Pesantren Ali Maksum in Krapyak. They were talking about tolerance and dialogue among followers of six official religions but could not give real examples of such a dialogue. Manifestation of tolerance and dialogue in school activities are – in their opinion – modern Islamic teachings, far from radicalism.

Extremely interesting discussion took place the next day at the Sunan Kalijaga University. Academic presentations illustrated main differences between Islam in the Middle East and Islam in Indonesia – the second focusing on human rights protection, women equality and their crucial role in society. The meeting at the Sunan Kalijaga University showed modern, moderate character of Indonesian Islam, recognizing and accepting other religions.

³ The biggest Islamic youth organization in the world.

⁴ See: *Ansor Declaration on Humanitarian Islam*, 22 May 2017, http://www.baytarrahmah.org/media/2017/Gerakan-Pemuda-Ansor_Declaration-on-Humanitarian-Islam.pdf (3.08.2017).

The last two days of *IIS 2017* took place in Bali, and focused mostly on Hindu community, being a majority religion in the island. In contrast to previous meetings, in Bali a real cooperation and inter-religious dialogue have been showed. In discussions, representatives of different religions took part hand in hand, talking about daily cooperation and common initiatives. They openly admitted that cooperation and dialogue – necessary to ensure peaceful coexistence of different religions and their followers – guarantee internal stabilization in Bali,⁵ and consequently: development of tourism and economy.

The *Indonesian Interfaith Scholarship* must be regarded as an extremely important and valuable initiative of Indonesian authorities, responding to an international critique of activities taken after 1998 with respect to religious minorities and to terrorist attacks run by Islamic fundamentalists (in Jakarta in 2016, in Bali in 2002 and 2005). The aim of the program is to show Indonesia as a multi-religious state, functioning upon tolerance and dialogue. Promotion of moderate Islam – being the majority religion – is the key element of religious harmony in Indonesia. However, religious harmony in Indonesia cannot be limited only to “cold” coexistence of six official religions, and must be about trust and real cooperation of religious representatives and followers.

Anna POTYRAŁA
Poznań

---

⁵ Especially after terrorist attacks in 2002 and 2005.